

Johanna Ilmakunnas

Naisten työt ja arkielämä Pehr Hilleströmin maalauksissa 1770-luvulta 1810-luvulle¹

Pehr Hilleström (1732–1816) maalasi uransa aikana yli tuhat teosta, joista useissa aiheena ovat naisten arkielämän askareet. 1700-luvun lopulla naiset ahkeroinivat sekä ansiotyössä että kotitalouden töissä, ja Hilleström kuvasi lähes dokumentaarisen tarkasti naisten töitä erityisesti kotona ja sisällä taloissa. Maalauksien arjen askareita tekevät naiset ovat piikoja, keittäjätäriä ja ompelijoita sekä talouden töitä valvovia, kirjeitä kirjoittavia ja ompelevia säätyläisrouvia. Hilleströmin maalaukset tarjoavat rikkaan kuvallisen lähdeaineiston erisäätyisten naisten töihin 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa.

Naisten työnteosta 1700-luvun Ruotsissa, Suomessa ja Euroopassa tiedetään paljon, kiitos monien urauurtavien tutkimusten.² Naisten työtä ja ansioiden lähteitä on selvitetty historian tutkimukselle keskeisellä tavalla, arkistoaineistojen ja kirjallisten lähteiden avulla. Sen sijaan kuvallisten ja esineellisten lähteiden tulkitseminen kirjallisten lähteiden ohella tai niiden sijasta on

ollut pienemmässä, jopa olemattomassa osassa. Ruotsalaisen Pehr Hilleströmin laaja taiteellinen tuotanto antaa oivallisen mahdollisuuden tutkia naisten työtä ja naisten työn kuvallista esittämistä 1770-luvulta 1810-luvulle.

Käytän tässä Hilleströmin maalauksia historiatutkimuksen lähteenä enkä analysoi niitä tai

1. Artikkelini on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkijatohtoriprojektia ”Ahkerat aateliset. Aateli, palvelus ja työ Ruotsissa suuresta Pohjan sodasta Napoleonin sotiin” (266059).

2. Esim. Isabelle Baudiano, Jacques Carré & Cécile Révauger (toim.) *The Invisible Woman. Aspects of Women's Work in Eighteenth-Century Britain*. Ashgate 2005; Barbara A. Hanawalt (toim.) *Women and Work in Preindustrial Europe*. Indiana University Press 1986; Benny Jacobsson & Maria Ågren (toim.) *Levebröd. Vad vet vi om tidigmodern könsarbetsdelning?* Uppsala universitet 2011; Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Työtelias ja uskollinen. Naiset piikoina ja palveljoina keskiajalta nykypäivään*. SKS 2006; Deborah Simonton, *Gendering Work in Eighteenth-Century Towns*. Teoksessa Margaret Walsh (toim.) *Working Out Gender. Perspectives from the Labour History*. Ashgate 1999; Deborah Simonton, *A History of European Women's Work. 1700 to the Present*. Routledge 1998; Deborah Simonton, *Women in European Culture and Society. Gender, Skill and Identity from 1700*. Routledge 2011; Kirsi Vainio-Korhonen, *Käsin tehty – miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsiyötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*. SHS 1998; Kirsi Vainio-Korhonen, *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. SKS 2002. Tyttöjen työnteosta ks. Marjatta Rahikainen, *Centuries of Child Labour. European Experiences from the Seventeenth Century to the Twentieth Century*. Ashgate 2004; ks. myös Uppsalan yliopiston projekti Gender and Work, gaw.hist.uu.se (29.11.2014) ja Exeterin yliopiston projekti Women's Work in Rural England, 1500–1700 (17.9.2015).

dehistorian lähtökohdista. Tutkin, mitä Hilleströmin maalaukset kertovat naisten työstä ja arkielämästä. Haluan myös muistuttaa, miten kuvalliset lähteet voivat toimia tärkeänä historian tutkimuksen lähderyhmänä ja miten niiden antamaa tietoa kannattaa tarkastella osana historiantutkijan työkalupakkia ja lähteiden moninaisuutta. Yhdistämällä kirjallisia ja kuvallisia lähteitä on mahdollista saada uutta tietoa naisten töistä ja arkisesta elämänympäristöstä.

Pehr Hilleströmin maalaukset ovat historian tutkimuksen näkökulmasta erityisen kiinnostavia, koska hänen maalaustapansa oli yksityiskohtainen, tarkka ja dokumentaarinen. Hilleström kuvasi ihmisiä, tilanteita, tapahtumia ja esineitä sekä tavallisia arjen askareita säätyläiskodeissa. Hovimaalarina vuodesta 1776 toimineen Hilleströmin tehtäviin kuului myös hovin arjen ja juhlan dokumentoiminen maalauksissa. Hilleströmin maalaukset eivät kuitenkaan ole tarkan dokumentaarisia, vaan niitä tulee lukea pikemminkin tyyppikuvina aiheistaan.³ Tuotteelliaan Hilleströmin maalauksista nousee esiin useita teemoja naisten työteon lisäksi: koti-interiöörit, kaivos- ja ruukkimaalaukset, kaupunkikuvat, joissa aiheena oli usein tulipalo tai juhla-valaistukset, Kustaa III:n hoviaiheet, teatteri ja ooppera sekä kansanpukujen talonpoikaiskulttuurin kuvaukset koko Ruotsin valtakunnan alueelta.

Pehr Hilleström syntyi Roslagenissa vuonna 1732 ja muutti perheensä kanssa Tukholmaan vuonna 1743. Jo samana vuonna hän aloitti maisema- ja tapettimaalarin oppipoikana sekä kävi Tukholman kuninkaanlinnassa piirustuskoulua. Tätä kautta Hilleström pääsi arvostetusta Les Gobelins -kutomosta Pariisista Ruotsiin pestatun kutojamestarin Jean Louis Durun oppiin. Hilleström aloitti taiteellisen uransa kuvakudosten tekijänä, kutoen Tukholman kuninkaanlinnaan seinävaatteita, mattoja ja gobeliinikatoksia vaativilla tekniikoilla. Hovikutojaksi kohonnut Hilleström matkusti Ranskaan ja Hollantiin vuosina 1757–1758 tutustuakseen sikäläisiin kuto-

moihin ja kudontatekniikoihin. Pariisissa Les Gobelinsin taiteellinen johtaja, taidemaalari François Boucher, kutsui Hilleströmin opiskelemaan öljymaalausta ateljeessaan. Tästä heräsi Hilleströmin kiinnostus maalaustaiteeseen, ja hän pyrki määrätietoisesti ja kunnianhimoisesti edistymään taidemaalarina, mikä onnistuikin 1770-luvun alussa. Kustaa III nimitti Hilleströmin vuonna 1773 Kuvataideakatemian jäseneksi ja vuonna 1776 hovimaalariksi. Tällä oli ratkaiseva vaikutus Hilleströmin taiteilijanuraan, sillä 1700-luvulla ammattikuntalaitos sääтели myös taidemaailmaa, ja vain Taideakatemian taiteilijat saattoivat toimia rajoituksetta taidemarkkinoilla ja myydä vapaasti teoksiaan. Hovimaalarina Hilleströmillä oli mahdollisuus toteuttaa taiteellisia pyrkimyksiään ja elättää itsensä maalauksillaan. Taideakatemiassa toimiminen toi puolestaan mahdollisuuden vaikuttaa tulevien taiteilijoiden koulutukseen, samoin kuin uudenlaisten kuva-aiheiden kokeilemiseen ja uusien taidetta ostavien kuluttajien löytämiseen 1700–1800-lukujen vaihteen kehittyviltä taidemarkkinoilta.⁴

Huolimatta Hilleströmin valtavasta ja monipuolisesta tuotannosta hänen maalauksensa ovat olleet näyttelyissä ja akateemisen tutkimuksen kohteina harvakseltaan.⁵ Syksyllä 2014

3. Osvald Sirén, Schablon och realitet i Pehr Hilleströms måleri. Teoksessa *Gustavianskt. Studier kring den gustavianska tidens kulturhistoria tillägnade Sigurd Walling på hans femtioårsdag*. Stockholm 1932, 126–135.

4. Hilleströmin urasta ks. Mikael Ahlund, Att se vardagen. 1700-talet genom Pehr Hilleströms ögon. Teoksessa Kirsti Eskelinen & Reetta Kuojärvi-Närhi (toim.) *Pehr Hilleström. 1700-talet i blickpunkten*. Konstmuseet Sinebrychoff 2014, 28–36; ks. myös Gustaf Hilleström, Pehr Hilleström. Teoksessa *Svenskt biografiskt lexikon* 19. Norstedt 1971–1973, 76, <http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/13600> (12.12.2014).

5. Tärkeimmät Hilleströmiä käsittelevät teokset ilmestyivät vuosina 1900 sekä 1927–1929, ja 1940-luvun jälkeen Hilleströmiä käsittelevät teokset ovat olleet varsin yleisluontoisia tai lyhyitä artikkeleita. Ks. Gerda Cederblom, *Pehr Hilleström som kulturskildrare I–II*. Nordiska Museet 1927–1929; Osvald Sirén, *Pehr Hilleström d.ä. Väfvaren och*

Helsingissä Sinebryhoffin taidemuseossa oli 49 teoksen näyttely ”Välähdyksiä 1700-luvun elämästä”, joka ensimmäistä kertaa esitteli taiteilijan tuotantoa sitten vuonna 1979 Tukholman Nationalmuseumissa olleen näyttelyn.⁶ Keväällä 2015 Tukholmassa Sven-Harrys konstmuseum esitteli Hilleströmin tuotantoa hieman suppeammassa näyttelyssä, jossa oli esillä monia yksityiskokoelmien maalauksia.⁷ Taidehistorioitsija Mikael Ahlundin laaja artikkeli Sinebryhoffin taidemuseon näyttelyjulkaisussa painottaa Pehr Hilleströmin tuotannon valtavaa laajuutta ja aiheiden monipuolisuutta sekä tarkastelee Hilleströmiä ja hänen tuotantoaan 1700-luvun lopun taidemaailmassa ja uudistuvien taide-markkinoiden kontekstissa.⁸

Tänään Hilleströmin laajaan tuotantoon kuuluneiden fyysisten teosten jäljittäminen voi olla yhtä vaikeaa kuin reilut sata vuotta sitten, jolloin taidehistorioitsija Osvald Sirén totesi teosten löytymisen haasteellisuuden.⁹ Gerda Cederblomin laaja kartoitus (1927–1929) Hilleströmin maalauksista on puolestaan tutkimukselle aivan keskeinen, sillä monet teokset olivat 1920-luvun lopulla ja ovat edelleen yksityisomistuksessa. Cederblomin kirjaan tutustuminen onkin paras tapa saada tietoa Hilleströmin maalauksista. Monet teoksista ovat olleet yksityisomistuksessa siitä lähtien, kun Hilleström maalasi ja myi ne. Yksityiskokoelmista löytyy yhä edelleen myös Hilleströmin signeeraamia aiemmin tuntemattomia teoksia.¹⁰

Naisten työt Pehr Hilleströmin maalauksissa

Tämä artikkeli perustuu Pehr Hilleströmin maalauksiin, jotka ovat museoiden kokoelmissa ja yksityiskokoelmissa Ruotsissa ja Suomessa, hänen omakätisessä, vuonna 1810 laaditussa, teosluettelossa mainittujen maalausten aiheiden analyysiin sekä Gerda Cederblomin teoksessa *Pehr Hilleström som kulturskildrare* I–II julkaistujen Hilleströmin maalausten tutkimiseen.¹¹ Tarkemman analyysin kohteeksi olen valinnut kah-

deksan maalausta, jotka kuvaavat naisten työtä. Tämä valinta on varsin mielivaltainen ja sattumanvarainen, sillä Hilleströmin sadoista naisten työtä käsittelevistä maalauksista olisi yhtä hyvin voinut valita aivan toiset kahdeksan maalausta, joiden aiheet olisivat identtiset nyt valittujen teosten kanssa tai jotka muutoin olisivat tarjonneet tietoa naisten töistä 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun Ruotsissa.

Taideteoksilla ei aina ole vakiintuneita nimiä, joihin viitata samalla tavalla kuin tekstuaalisiin lähteisiin, kuten painettuihin teoksiin tai asiakirja-aineistoon. Mikäli maalaukset löytyvät Hilleströmin omasta teosluettelosta, viittaa niihin sillä ruotsinkielisellä nimellä, jota taiteilija itse käytti (esim. ”Ett fruent: som vid ljus handlar granlåt af en Qvinna”). Muussa tapauksessa olen suomentanut teoksista käytetyt nimet, sillä ne

målaren, hans lif och hans värk. Isaac Marcus' boktr.-aktiebolag 1900; ks. myös Agne Beijer (inledning) & Gustaf Hilleström (bildtexter), *Gustaviansk teater skildrad av Pehr Hilleström.* Skrifter utg. av Föreningen Drottningholms-teaterns vänner 1947; Sixten Rönnow, *Pehr Hilleström och hans bruks- och bergverksmålningar.* Nordiska Museets förlag 1929; Sirén 1932.

6. Pehr Hilleström. Välähdyksiä 1700-luvun elämästä. Näyttely Sinebryhoffin taidemuseossa 4.9.2014–11.1.2015, www.sinebryhoffintaidemuseo.fi/pehr-hillestrom (14.11.2014); ks. myös Margareta Winqvist & Hans Kruse (toim.) *Pehr Hilleström.* Nationalmuseum 1979.

7. Pehr Hilleström. Med hemmet i blickpunkten. Näyttely Sven-Harrys konstmuseumissa 25.4–14.6.2015, <http://www.sven-harrys.se/sv/utforska/konsthallen/pehr-hillestrom/om-utställningen> (5.5.2015).

8. Ahlund 2014, 12–89.

9. Sirén 1900, 199.

10. Esim. Pehr Hilleström, ”Ompeleva nainen”, joka myytiin yksityiskokoelmaan 4.12.2012 Tukholman huuto-kauppakamarilla (Stockholms Auktionsverk) numerolla 2268, auktionsverket.se/auction/fine-arts/2012-12-04/2268-pehr-hillestrom-syende-dam (14.11.2014).

11. Teosluettelo ”Beskrifning öfver de ämnen som föreställes på alla taflor som Hilleström, sedan 1773, till och med 1810 målat i oljofärg” (sit. Teosluettelo) on julkaistu teoksen Cederblom 1927 liitteenä (ilman sivunumeroita), ja sitä säilytetään Ruotsin Taideakatemia arkistossa Tukholmassa.

ovat pikemminkin käytännön syistä maalausten aiheita kuvailevia kuin taiteilijan itsensä antamia nimiä (esim. ”Ompeleva nainen”).

Kotien interiöörejä ja naisten arkisia toimia kuvaavat laatukuvat olivat suosittuja niin taiteilijoiden kuin taidetta ostavan yleisen keskuudessa 1700-luvulla. Erityisesti ranskalainen Jean Baptiste Siméon Chardin oli tunnettu pienikokoisista laatukuvistaan, asetelmista sekä maalauksista, joissa naiset toimivat koti-interiööreissä erilaisissa askareissa. Hilleström tunsi varmasti Chardinin taidetta, sillä useita hänen maalauksiaan kuului Ruotsin kuninkaallisiin kokoelmiin. François Boucherin teoksiin Hilleström oli tutustunut jo Ranskassa opiskellessaan Boucherin ateljeessa vuonna 1757, samaan aikaan, kun hän tutustui gobeliinien valmistukseen ja muihin kudontateknikoihin. Ranskalainen laatukuvamaalaus oli siis Hilleströmille tuttu, minkä lisäksi hän tietysti tunsi vanhojen hollantilaisten ja italialaisten mestareiden töitä, sillä akateeminen taideopetus perustui pitkälti kopioimiselle ja vanhoilta mestareilta oppimiselle elävän mallin piirtämisen ja maalaamisen lisäksi.

Huolimatta ranskalaisten esikuvien ja Pehr Hilleströmin lukuisien maalausten arkisista naisaiheista naiset töissään ja toimissaan ei ollut yleinen aihe eurooppalaisessa taiteessa. Isabelle Baudiano väittää, että 1700-luvun Englannissa minkään yhteiskuntaluokan naisia ei käytännössä näkynyt taiteessa todellista työtä tekevinä. Esimerkiksi Pehr Hilleströmin kymmenissä maalauksissaan kuvaamia palvelijattaria on lähes mahdoton löytää brittiläisestä kuvallisesta aineistosta muuten kuin karikatyyreina tai idealisoituina ihannekuvina.¹²

Naisten työ varhaismodernina aikana oli moninaista ja monimuotoista. Naiset työskentelivät sekä ansiotyössä että kotona, jossa naiset hoitivat ylivoimaisesti suurimman osan talouden töistä, siitä mitä nykyään kutsumme kotitöiksi. Suurimmassa osassa kotitalouksista oli palkattua työvoimaa – naisia – tekemässä näitä kotitalouden töitä, laittamassa ruokaa, siivoamassa,

pyykkäämässä, hoitamassa lapsia. Ei siis ihme, että 1700-luvulla naisten yleisin ammatti oli palvelijatar, ja että kaupungeissa naisia oli yli puolet asukkaista.¹³ Kaupungit tarjosivat jo 1700-luvulla naisille maaseutua paremmat mahdollisuudet elättää itsensä, ehkä jopa koota säästöjä vaikkapa liinavaatteiden muodossa kapiokirstuun.

Kaikenikäiset ja kaikensäättyiset naiset tekivät töitä, sillä aikalaisille työ (*arbete* tai ranskaksi kommunikoivalle aristokratialle *travail*) tarkoitti paljon muutakin kuin palkkatyötä, joka hallitsee nykyajan käsityksiä työstä.¹⁴ Mielestäni myös historioitsijoiden olisi syytä nähdä työ, samoin kuin työstä kertovat lähdeaineistot, laajemmassa valossa. Uppsalan yliopiston vuonna 2010 käynnistämässä Gender and Work -projektissa työ on määritelty sosiaaliseksi toiminnaksi, jonka päämääränä oli tekijänsä elannon hankkiminen.¹⁵ Tämä jättää tutkimuksen ulkopuolelle ylemmät yhteiskuntakerrokset, joissa niissäkin ihmisten oli toisinaan tehtävä palkkatyötä elan-

12. Isabelle Baudino, *Eighteenth-Century Images of Working Women*. Teoksessa Isabelle Baudiano, Jacques Carré & Cécile Révauger (toim.) *The Invisible Woman. Aspects of Women's Work in Eighteenth-Century Britain*. Ashgate 2005, 173–182.

13. Kirsi Vainio-Korhonen, *Kaupunkilaispiikojen elämää 1700-luvulla*. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Työteläs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palveljoina keskiajalta nykypäivään*. SKS 2006, 112; Vainio-Korhonen 2002, 28.

14. Johanna Ilmakunnas, *Adelns arbete och vardag på 1700-talets svenska herrgårdar*. Johan Gabriel Oxenstiernas och Jacobina Charlotta Munsterhjelmns dagböcker. *Historisk Tidskrift för Finland* 98 (2013), 156–184; Johanna Ilmakunnas, *Joutilaat vai ahkerat? Eliitti ja työ varhaismodernin ajan Euroopassa*. *Lähde. Historiatieteellinen aikakauskirja* 2015 (tulossa); ks. myös Anna-Maria Åström, *Work and Working in the Savolax Manorial Society in the Early Nineteenth Century*. *Ethnologia Fennica* 30 (2002–2003), 52–62.

15. Rosemarie Fiebrantz, Erik Lindberg, Jonas Lindström & Maria Ågren, *Making Verbs Count. The Research Project 'Gender and Work' and its methodology*. *Scandinavian Economic History Review* 59 (2011), 273–293; Maria Ågren, *Genus och arbete i det tidigmoderna Sverige*. *Historisk Tidskrift* 132 (2012), 55–64.

non takaamiseksi, vaikka ura hovimiehenä tai upseerina ei aina näyttäydä tutkijalle ensisijaisesti ansioiden hankkimisen lähtökohdista. Lisäksi tarkastelun ulkopuolelle uhkaa jäädä kaikki se ”ilmainen” työ, josta nykyäänkin paljon keskustellaan kuten kotityöt, sairaiden ja lasten hoitaminen kotona, ei-ammattillinen käsityö. Oletettavasti osin tästä syystä Exeterin yliopiston hankkeessa *Women’s Work in Rural England, 1500–1700* (2015–2018) on päädytty ’työn’ ansioitua laajempaan määritelmään, jollaista ehdotti jo vuonna 1934 taloustieteilijä Margaret Reid, jotta naisten tekemän työn moninaiset muodot tulisivat näkyviin. Tässä määritelmässä kaikki se kotitalouden työ, jonka periaatteessa voisi ostaa palveluna kodin ulkopuolelta, on työtä. Tällaista on vaikkapa lastenhoito, pyykinpesu ja ruoanlaitto.¹⁶

Tässä artikkelissa määrittelen ’työn’ jokapäiväisen elannon hankkimista varten tehtyä työtä laajemmin, sillä sitä se oli myös aikalaisille. 1700-luvun naisten elämässä ja myös Hilleströmin maalauksissa nousee esiin useita työn kategoriaita, taloustyöt, palveluskunnan työt, ompeleminen, myyntityö, joutilaisuuden työ ja sukutyö. Näistä kaksi viimeistä ovat työkaluja, tutkimuksellisia käsitteitä, joita aikalaiset eivät käyttäneet. Ne kuitenkin auttavat oleellisella tavalla ymmärtämään varhaismodernin ajan säätyläisten elämäntapaa ja sitä, mitä aikalaiset itse ymmärsivät työksi. Taidehistorioitsija Mimi Hellman määritteli 1990-luvulla joutilaisuuden työksi (*work of leisure*) sen eliittien elämäntapaan liittyvän näennäisen joutilaisuuden ja (ansio)työstä vapaan ajan, jota määrittivät tarkat kulttuuriset koodit, ja johon kuului ruumiin ja miehen hallinta sekä näyttävä kuluttaminen.¹⁷ Sukutyöksi (*kin work, work of kinship*) on puolestaan historian ja antropologian sekä sosiologian tutkimuksessa kutsuttu sitä pääasiassa naisten tekemää työtä, jolla sukusiteitä ylläpidetään, vahvistetaan ja uusinnetaan esimerkiksi juhlapyhien viettämisellä yhdessä tai merkkipäivien muistamisella. Antropologit ovat käyttäneet su-

kutyötä osana työn laajempaa määrittelyä 1980-luvulta lähtien ja tehneet siten näkyväksi naisten työtä ansiotyön ulkopuolisilla elämän alueilla.¹⁸ Historioitsijat ja sosiologit ovat puolestaan soveltaneet sukutyön käsitettä yhä useammin 2010-luvulla.¹⁹

Varhaismodernissa yhteiskunnassa naisten työt olivat eriytyneet osin sukupuolen, osin sosiaalisen aseman mukaan. Pehr Hilleströmin omakätisessä teosluettelossa naisten sosiaalinen asema käy ilmi siitä, millaisia määritelmiä heistä käytetään. Teosluettelon käyttäminen maalausten tapahtumien analysoinnin apuna on oleellisen tärkeää, sillä aina edes aikakauden tutkijalle ei ole aivan selvää, miten erottaa toisistaan muodikkaasti pukeutuneet säätyläisnaiset ja heidän yhtä muodikkaasti pukeutuneet palvelijattarensa.

Teosluettelossa naisten sosiaalinen asema on eroteltu selvästi: *piga, jungfru, qvinna* tai *fruentimmer* ovat sanoja, joilla Hilleström kuvaili maalaustensa naisia. *Fruentimmer*-sanaa käytettiin 1700-luvulla säätyläisnaisista. Naisten ja myös töiden hierarkia tulee sekin esiin kuvauksissa. Nykyään nimellä ”Äggprovet. Köksinteriör” tunnetussa maalauksessa kaksi naista on kyntti-

16. Jane Whittle, *What is Work? Women’s Work in Rural England, 1500–1700*, <https://earlymodernwomenswork.wordpress.com/2015/04/29/what-is-work-2/> (17.9.2015).

17. Mimi Hellman, *Furniture, Sociability, and the Work of Leisure in Eighteenth-Century France*. *Eighteenth-Century Studies* 32 (1999), 415–445.

18. Micaela di Leonardo, *The Female World of Cards and Holidays. Women, Families, and the Work of Kinship*. *Signs* 12 (1987), 440–453; Dave Sinardet & Dimitri Mortelmans, *The Feminine Side to Santa Claus. Women’s Work of Kinship in Contemporary Gift-Giving Relations*. *The Social Science Journal* 46 (2009), 124–142.

19. Heather Hofmeister, *Christmas as kin work – and its opposite*. 24.12.2011. Prof. Heather Hofmeister, Ph.D., <http://www.heather-hofmeister.de/?p=1833&lang=en> (6.10.2015); Ilmakunnas 2013, 180–182; Kirsi Vainio-Korhonen, *Sisaruksia ja sukulaisia. Suomalaisten aatelinnaisten kirjeenvaihtoa 1600- ja 1700-luvulla*. Teoksessa Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Kirjeet ja historiantutkimus*. SKS 2011, 142.

län valaisemassa keittiössä.²⁰ Selin katsojaan oleva nainen tutkii kananmunia kynttilänvaloa vasten, ja kupariastiaa kantava nainen on pysähtynyt hänen viereensä. Naiset ovat pukeutuneet samanlaisiin yksinkertaisiin asuihin, harteillaan valkea huivi ja päässään liinamyssy. Puku on väriältään Hilleströmin maalauksissaan palvelijattarilla usein käyttämä keltainen, ja hametta suojaa suuri valkoinen esiliina. Naisten keskinäinen hierarkia ei välttämättä selviä ainoastaan maalausta katsomalla. Hilleströmin teosluettelossa naisten välinen hierarkia – ja sen myötä heidän töidensä välinen hierarkia ja vastuu – on kuitenkin selvä: munien kuntoa tutkiva nainen on säätyläisnainen, seisova nainen hänen piikansa.²¹

Aina teosluettelo ei paljasta kaikkea, mitä itse maalauksessa on näkyvissä. Monissa maalauksissa näkyy pieni ompelu- tai muu tarvikepussi jossakin, roikkumassa tuolin karmista tai lojumassa pöydällä. Maalauksessa ”Ett fruentimmer som sitter och gråter, samt hennes jungfru som inkommer med en luktflaska” näkyy puolestaan paitsi palvelustytön työ, myös ompelukehys ja kirje rouvan kädessä.²² Ompelutyö oli säätyläisnaisten jokapäiväinen askare, mutta myös palvelijattaren tuli osata ommella. Kirjeiden (toisinaan myös päiväkirjan) kirjoittaminen kuului sekini keskeisenä osana säätyläisnaisten päivittäiseen elämään.

Pehr Hilleströmin teosluettelossa mainituista 1 065 maalauksesta 256 eli reilu viidennes on sellaisia, joiden voi tekstiaineiston ja Gerda Cederblomin planssiteosten perusteella sanoa kuvaavan naisten töitä. Lisäksi Cederblomin teoksissa on kuva kuudesta maalauksesta, joita ei Hilleströmin teosluettelossa mainita. Osa näistä on signeerattu, osa on signeeraamattomia. Tarkastelemani aineiston perusteella Pehr Hilleström maalasi ainakin 262 teosta, joissa aiheena oli naisten työ. Taulukosta 1. ilmenevät ne erilaiset työt, joita Hilleström maalauksissaan kuvasi, ja jotka ovat analyysin kohteena. Taulukossa aiheita on 305, sillä muutamassa maalauksessa Hilleström kuvaa kahta erilaista työtä.²³ Lisäksi kate-

goriaan ”rouvan palveleminen” kuuluvat teokset kuvaavat yhtä lailla palvelijoiden kuin heidän emäntiensäkin töitä.

Taulukko 1. Naisten työt Pehr Hilleströmin maalauksissa

Taloustyöt ja palveluskunnan työt	130
Ruoanlaitto	29
Tiskaaminen	23
Pyykkihuolto	33
Siivoaminen	4
Ulkotyöt	8
Rouvan palveleminen	24
Muu	9
Ompelu- ja tekstiilityö	70
Ompeleminen	27
Muu tekstiilityö	43
Myyntityö	21
Joutilaisuuden työ	66
Lukeminen	29
Musisointi	11
Lasten opettaminen	2
Rouvan palveleminen	24
Sukutyö	18
Kirjeiden kirjoittaminen	5
Kirjeiden lukeminen	13
Yhteensä	305

Tulkintani ei kuitenkaan ole vailla virheiden mahdollisuutta, sillä pelkkä lyhyt kuvaileva teksti ei tietenkään kerro maalauksesta kuin suurpiirteisesti sen pääaiheen. Esimerkiksi maalauksissa, jotka teosluettelon mukaan kuvaavat nais-

20. Pehr Hilleström, ”Kananmunien tarkastus. Sisäkuva keittiöstä.” n. 1785. NM 1110. Nationalmuseum, Tukholma.

21. Teosluettelo nro 51 ”Ett fruentimmer granskar ägg emot ljuset, och hennes piga som ibjurit korgen.”

22. Pehr Hilleström, ”Ett fruentimmer som sitter och gråter, samt hennes jungfru som inkommer med en luktflaska”. Yksityiskokoelma. Ks. auktionsverket.se/auction/fine-arts/2010-06-03/2129-pehr-hillestrom-1733-1816-ett-fruentimmer-som-sitt (12.12.2014).

23. Esim. teosluettelo nro 788 ”En Qvinna stryker vid ljus och en annan syr.”

ten pukeutumista,²⁴ saattaa olla mukana palveluskuntaa, mutta se ei suoraan käy ilmi teosluettelosta. Hilleströmin tyttären, puolison ja sisaren muotokuvissa nämä naiset tekevät usein käsitöitä tai lukevat, eivätkä kaikki nämä muotokuvat ole mukana teosluettelossa.²⁵ Tämän vuoksi olen verrannut teosluettelon tietoja Gerda Cederblomin julkaisemiin maalauksiin, ja ottanut taulukon 1. tietoihin mukaan Cederblomin kirjassa julkaistut naisten töitä kuvaavat maalaukset.

Talouden työt ja palveluskunnan työt

Ruoanlaitto, säilöminen, leipominen, päivittäisten ruokaostosten tekeminen, siivoaminen, pyykinpesu, silittäminen, vesien kantaminen ja huoneiden lämmittäminen kuuluivat vuosisatojen ajan kotitalouksissa naisten töihin. Ilman piikaa eivät selvinneet sen enempiä korkeat virkamiehet, porvarit, suuret aateliskartanot kuin talonpoikaistalotkaan. Vähänkin suuremmissa talouksissa piikoja oli useita, ja yleensä säätyläiskodeissa oli keittäjätär, mahdollisesti myös kamaripiikoja tai kamarineitsyitä. Naisten väliset erot näkyvät siinä, millaisia taloustöitä naiset tekivät ja millaisissa tiloissa he työskentelivät. Hilleströmin maalauksissa ei juurikaan näy palveluskunnan sisäinen hierarkia, joka saattoi varsinkin suurissa aatelitalouksissa olla monopolivinen. Keittiöpiiat, lapsenpiiat ja pesijättäret olivat sekä osaamisessa, työn arvostuksessa että palkkauksessa paljon kamarineitien, keittäjättärien tai taloudenhoitajien alapuolella.²⁶

Piikojen töihin kuuluivat raskaat ja likaiset työt, ja heidän ”työpaikkojaan” ovat Hilleströmin maalauksissa lähes poikkeuksetta keittiöt, tarjoiluväliköt ja ruokakomerot. Talon rouvat tai korkea-arvoisemmat palvelijat pesivät hienopyykkiä, antoivat ohjeita ja valvoivat kotitalouden töitä, ja Hilleströmin maalauksissa he ovat harvemmin keittiössä. Usein niin aateliskuin porvariskodeissakin talon emäntä tyttären osallistui kotitalouden kaikkiin töihin ruoanlaittosta ja leivonnasta silittämiseen ja kehittämiseen. Toki kaikkein raskaimmat ja likai-

simmat työt olivat poikkeuksetta piikojen askareita, mutta talon rouvan tuli osata itsekin tehdä kaikkia töitä, joita hän palveluskunnaltaan odotti. Lisäksi kallisarvoiset raaka-aineet, kuten mausteet, olivat talon rouvien vastuulla ja he osallistuivat ja valvoivat suurten juhlien, kuten joulun, ruokien ja leivonnaisten valmistamista.

Hilleströmin maalauksista 130 voi määrittellä kuuluviksi taloustöihin ja palveluskunnan askareisiin. 52 kuvaa ruokahuoltoa, ruoanlaittoa tai säilömistä sekä tiskaamista. 33 maalauksen aiheena on pyykinpesu tai silittäminen, ja neljässä maalauksessa siivoaminen. Yhdeksän maalauksen aiheena on piiat, joiden töistä ei kerrota tarkemmin ja kahdeksassa maalauksessa piiat hoitavat askareita ulkona. Keittiöaiheet kuuluivat selvästi Hilleströmin suosikkiaiheisiin, ja hän maalasi samoista aiheista useita toisintoja. Eriytyisen hyvin maalauksista näkyy 1700-luvun ja 1800-luvun keittiöiden niukka kalustus ja esineistö sekä usein yksi ainoa kynttilä, jonka valossa naiset toimittivat askareitaan. Palveluskunnan työ on näkyvää myös niissä 24 maalauksessa, joissa yksi tai useampi palvelijatar huolehtii emäntänsä mukavuudesta. Taulukossa 1. nämä on laskettu taloustöiden lisäksi kuuluvan joutilaisuuden työhön, sillä maalausten keskipiteenä on säätyläisnainen ja hänen elämänsä, ei palvelijattaren työ. Sama näkyy teosluettelon luonnehdinnoissa, joissa piian tai kamarineitsyen roolina on olla taustalla ja vahvistaa osaltaan säätyläisrouvan elämäntavan ulkoisia edellytyksiä.

Interiöörimaalauksessa (Kuva 1.) kaksi piikaa on pysähtynyt töidensä lomassa juttelemaan

24. Esim. teosluettelo nro 252 ”Ett fruent: som kläder sig”; teosluettelo nro 400 ”Ett fruent: som för spegeln kammarsitt hår”; teosluettelo nro 408 ”Ett fruent: som knyter sitt strumpeband.”

25. Esim. taiteilijan sisaren Elsa Erica Hilleström neulomassa. Cederblom 1927, kuva 27.

26. Johanna Ilmakunnas, *Kartanot, kapiot, rykmentit. Erään aatelissuvun elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. SKS 2011, 276–297.

Kuva 1. Pehr Hilleström, *Interiööri*, 1790. Öljy kankaalle, 54 x 45 cm. SSM 39876. Valokuva Stockholms stadsmuseum. CC BY-NC-SA.

hetkeksi.²⁷ Toinen kantaa kädessään kannellista kupariastiaa, toinen kuivaa lasia pellavapyyhkeeseen. Huoneen nurkat ovat pimeässä, mutta naiset ovat hohtavan valkeine ja keltaisine vaatteineen avoimesta ovesta tulevassa valossa. Puh-taات lasit hohtavat pöydällä, kupariastiat kiiltä-

vät ja muutkin esineet – pullot lattialla, vesisaa-vi, pieni palju, kahvimylly, raastinrauta ja suuri

27. Pehr Hilleström, "Interiööri", 1790. SSM 39876. Stockholms stadsmuseum. Maalausta ei mainita Hilleströmin teosluettelossa.

Kuva 2. Pehr Hilleström, *Pesijätär keittiöinteriörissä*, 1795. Öljy kankaalle, 50 x 40 cm. Julkaistu teoksessa Gerda Cederblom, *Pehr Hilleström som kulturskildrare I*. Nordiska Museet 1927.

posliinikulho – on kuvattu samalla huolella kuin asetelmissa. Huonekaluja on vähän ja ne ovat yksinkertaisia, maalaamattomia mäntyisiä, kuten oli tavallista keittiöissä ja niihin liittyneissä tiloissa. Pöytä, matala kaappi, palli ja tuoli, jolla

toinen naisista istuu, muodostavat koko kalustuksen.

Tyypillinen aihe Hilleströmille ja keskeinen naisten kotitaloustyö oli pyykinpesu. Harmoninen interiööri (Kuva 2.) kuvaa pyykinpesua keit-

tiössä 1790-luvulla.²⁸ Hilleströmin mallina oli hänen tyttärensä Charlotta Ulrica, ja mitä todennäköisimmin keittiö ja sen esineet löytyivät nekin Hilleströmin taloudesta.²⁹ Maalaus on muiden Hilleströmin laatukuvien tapaan tunnelmallaan seesteinen. Samoina maalauksesta toiseen toistuvat esineet, huonekalut ja interiöörit on kuvattu tarkasti. Puoliavoin ovi, liesi, rautapata, mortteli, kahvimylly, kupariastiat ovat kaikki tuttuja muista Hilleströmin maalauksista ja tavallisia missä tahansa aikalaiskeittiössä. Lieden reunalla oleva talikynttilä ei pala keskellä päivää, mutta muistuttaa katsojalle taiteilijan kiinnostuksesta elävän tulen kuvaamiseen. Interiööri esineineen, naisen asu ja pyykinpesu ovat kaikki 1790-luvun säätyläiskodin todellisuutta ja kuvittavat omalta osaltaan naisten arkisia kotitaloustehtäviä. Säätyläistalouksissa pyykinpesu työllisti naisia ympäri vuoden, sillä alusvaatteita (naisilla, lapsilla ja miehillä pääasiassa pitkiä paitoja), paitapukuja ja liinavaatteita pestiin säännöllisesti kotona, tai pesuun käytettiin ulkopuolista apua. Vaatteiden ja liinavaatteiden pesuun kului merkittäviä rahasummia,³⁰ vaikka 1700-luvulla työvoima, erityisesti naisten tekemä työ, oli halpaa. Hilleströmin maalaus ei kuitenkaan paljasta katsojalle, kuinka raskaasta ja aikaa vievästä askareesta oli kysymys.

Säätyläistalouksissa piikojen työt levittäytyivät kotitalouden seinien sisäpuolelta ulos paljon useammin kuin mitä Hilleströmin maalauksissa. Joissakin maalauksissa naiset ruokkivat kanoja tai kuuraavat suuria kupariastioita ulkosalla lähes pastoraalisissa maisemissa.³¹ Mutta piikojen töihin kuuluneet karjanhoito ja puutarhatyöt, samoin kuin kartanonneiti Jacobina Charlotta Munsterhjelmien päiväkirjassaan mainitseman marjastaminen ja sienestäminen yhdessä kartanon tyttärien kanssa,³² eivät kuulu Hilleströmin kuvaamiin aiheisiin. Voi myös olettaa, että varsinkin kesäaikaan piikat tekivät osan jokapäiväisistä keittiötöistä, kuten vihannesten pilkkomisesta ja pyykinpesusta, ulkona kauniilla säällä. Hilleström oli kuitenkin kiinnostuneempi ku-

vaamaan valoja ja varjoja kynttilänvalossa kuin Pohjolan pitkien kevät- ja kesäpäivien valoa, minkä vuoksi hänen keittiöinteriööriinsä kuvaavat useammin pimeää vuodenaikaa. Samoin maalausten esineistö toistuu samana ja mallit löytyivät mitä todennäköisimmin taiteilijan omasta taloudesta.³³ Hilleström myös käytti ranskalaisia kuparipiirroksia sekä niiden esineistöä ja interiöörejä malleina omissa teoksissaan.³⁴ Hilleströmin laatukuvat ovatkin tulkittavissa eräänlaisina yleistyksinä ja tyyppinä naisten taloustehtävistä 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun Ruotsissa.

Palveluskunnan työ oli päättämätöntä, mutta Kirsi Vainio-Korhonen muistuttaa, että myös palvelijattarilla oli työssään suvantovaiheita ja joutilaisuuden hetkiä, jolloin ahertamisen ja askareet saattoi hetkeksi sysätä syrjään ja istahtaa vaikkapa pellon pientareelle, keittiön ikkunan ääreen tai tanssia elonkorjuujuhlassa.³⁵ Hilleströmin maalauksessa ”Palvelijatar ostaa rakkausviisun” palvelustyttö on laskenut suuren, kiiltäväkyllisen kuparisen maitotonkan maahan ostaakseen 1700-luvun lopulla suositun, halvan, painetun rakkausaiheisen laululehtisen niitä

28. Teosluettelo nro 775 ”En Qvinna som tvättar. (Sign. 1795.)”

29. Cederblom 1927, kuva 68; vrt. Sirén 1932, 126, 134–135.

30. Ilmakunnas 2011, 285.

31. Esim. Pehr Hilleström, ”Kanojen ruokkiminen, maise-ma”. Yksityiskokoelma. Ks. www.bukowskis.com/fi/auctions/574/234-pehr-hillestrom-honsmatning-i-landskap (29.12.2014); Pehr Hilleström, ”Kaksi palvelustyttöä puron varrella” NM 1779. Nationalmuseum, Tukholma.

32. Päiväkirjamerkinnot 20.8.1799, 21.8.1799 ja 12.8.1800. Teoksessa Bo Lönnqvist. (toim.) *Jacobina Charlotta Munsterhjelmens dagböcker 1799–1801*. SLS 1970.

33. Vrt. Ahlund 2014, 56, 60.

34. Sirén 1932, 130–134.

35. Kirsi Vainio-Korhonen, Piikojen arkea ja juhlaa Hämeenkyllän kartanossa noin 1800. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Työteläs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. SKS 2006.

kauppittelevalta pikkupojalta.³⁶ 1700-luvun lopulla lukutaito yleistyi ja rahatalous kehittyi niin, että palvelijattarilla oli mahdollisuus käyttää pieni roponen ansaitsemistaan rahoista rakkauslaulun ostamiseen. Ehkä tällaiset niin pienpaiminatteina kuin suullisestikin levinneet laulut tarjosivat palvelustyttöjen arjen töihin rytmiä ja pilkahduksen romanttista rakkautta, joka on aina kuulunut kirjoitetun ja suullisen kulttuurin suuriin teemoihin.

Ompelu- ja tekstiilityö

Varhaismodernin ajan Euroopassa jokainen tyttö oppi ompelemaan säädystä ja taloudellisesta asemasta riippumatta. Neulan ja langan käyttöä oppivat niin köyhät orpotytöt kuin prinsessatkin. Langan valmistaminen ja kankaan kutominen sekä erilaiset ompelutyöt kuuluivat naisten päivittäisiin askareisiin, ja monet naiset elättivät itsensä kätensä työllä.³⁷ Pehr Hilleströmin maalauksista 27 aiheena on ompeleva nainen ja 43 aiheena on jokin muu tekstiilityö, useimmiten langanvalmistukseen liittyneet työvaiheet. Eriytyisen paljon Hilleström kuvasi kehrääviä, keriviä ja vyyhteäviä naisia. Lisäksi monissa maalauksissa, joiden aiheena ei suoranaisesti ole ompelu- ja tekstiilityö, näkyy jossakin pienin ompelupussi tai ompelukori muistuttamassa ompelun keskeisestä merkityksestä naisten elämässä.

Käsitöitä ei tehty keittiössä ruoankäryssä ja savun hajussa, vaan saleissa ja förmaakeissa, joskus tarjoiluhuoneissa ja tarjoiluvälikäissä tai palvelijattarien huoneissa. Joissakin maalauksissa, joissa piit karstaavat tai kehräävät, näkyy suuri astiakaappi, jossa on hopeisia ja posliinisia tarjoilukulhoja.³⁸ Pelkistettyjä tiloja tarkastelemalla huomaa pian, että suuri osa Hilleströmin maalauksissaan kuvaamista käsitöitä tekevästä naisista oli säätyläisiä. Naisten asujen ja kampanusten koruttomuus, samoin kuin huonekalujen vähyys ja yksinkertaisuus saattavat hämätä nykykatsojaa. Kuitenkin Hilleströmin teosluettelosta ilmenee selkeästi naisten sosiaalinen asema, ja vain muutama hänen maalaamistaan

ompelevista ja tekstiilitöitä tekevästä naisista kuului palveluskuntaan.

Maalaus ”Kerinpuun vierellä” (Kuva 3.) on yksi kymmenistä, joissa Hilleström kuvasi vyyhteäviä ja keriviä naisia. Maalauksen nainen on pukeutunut arkiasuun, valkoiseen nuttuun ja esiliinaan, siniseen hameeseen ja vihreään hartiahuiviin, jota koristaa sininen ja valkoinen reunaraita. Naisen hiukset ovat koruttomalla nutturalla. Huoneen sisustus on yksinkertainen, ja selvästi kyseessä on eliittikoti: tuolit on verhoiltu, seinällä on kuparikaiverus, taittopöydällä posliininen teeserviisi ja avoin sokerirasia. Suuresta ikkunasta tulviva valo saa katseen kiinnittymään naisen työhön, vyyhdinpuuhun, rukkiin ja hänen hohtavanpuhtaisiin vaatteisiinsa. Valo ulottuu parkettilattialle, rintapaneeliin, ikkunaluukkuihin ja puuvillaisiin verhoihin. Pöydällä oleva teekannu ja kuppi muistuttavat katsojalle, että ahkerankin säätyläisnaisen oli mahdollista keskeyttää työnsä hetkeksi ja nauttia kupillinen virkistävää teetä.

Vyyhteäminen ja langan keriminen on mekaanista ja monotonista työtä. Vyyhteämisen ja kerimisen ääreen nukahtaneet naiset tarjosivatkin Hilleströmin laatukuville ahkeran käsitöiden tekijän rinnalle mahdollisuuden kuvata kodin rauhallista tunnelmaa ja elämän pieniä iloja hetken torkahduksen muodossa ilman, että luterilaiseen huoneentaulun maailmaan kuulunut ahkeruus täysin muuttui ranskalaiseksi paheellisen joutilaisuuden kuvaukseksi.³⁹

36. Pehr Hilleström, ”Palvelijatar ostaa rakkausviisun”, n. 1796. NM 1611. Nationalmuseum, Tukholma.

37. Ks. Vainio-Korhonen 1998.

38. Ks. esim. Pehr Hilleström, ”En piga häklar lin, skadat sitt finger på häklan.” 1798. Yksityiskokoelma. Ks. www.bukowskis.com/fi/auctions/554/252-pehr-hillestrom-en-piga-haklar-lin-skadat-sitt-finger-pa-haklan (29.12.2014) ja teosluettelo nro 836.

39. Ks. esim. Pehr Hilleström, ”Kerijätär.” NM 2453. Nationalmuseum, Tukholma.

Kuva 3. Pehr Hilleström, Kerinpuun vierellä. Ölly kankaalle, 51,5 x 42 cm. Valokuva Bukowskis Auktioner.

Monissa Hilleströmin maalauksissa tekstiilitöitä tekevät nuoret naiset, sillä hän käytti usein mallina tytärtään Charlotta Ulricaa. Hilleström maalasi myös joitakin teoksia, joissa vanhat naiset tekevät käsitöitä. Maalauksessa ”Ompeleva nainen” (Kuva 4.) iäkäs nainen on kumartunut

ompeluksen ylle. Hän on pukeutunut säädynmukaisesti siniseen silkkipukuun, mustaan röjyyn ja valkeaan yksinkertaiseen huiviin. Päässään hänellä on tyylikäs, valkoinen ja leveällä sinisellä silkinauhalla koristettu myssy. Tuoli on päällystetty kallisarvoisella kankaalla ja pöytä kullat-

Kuva 4. Pehr Hilleström, *Ompeleva nainen*. Öljy kankaalle, 50 x 41 cm. Valokuva Stockholms Auktionsverk.

tu.⁴⁰ Hilleströmin maalausten joukossa harvinainen vanha ompeleva säätyläisnainen tuskin oli epätavallinen näky aatelin ja porvariston saleissa, niin keskeinen osa naisten elämää ompeleminen oli.

Ompeleminen ja muut käsityöt olivat tärkeitä arjen askareita langan valmistamiseksi, vaatteiden ompelemiseksi, koristelemiseksi ja korjaa-

miseksi. Yksinkertainen ompeleminen sekä kehittäminen, vyyhteäminen ja muut langanvalmistukseen kuuluneet työvaiheet työllistivät naisia kaiken aikaa. Märta Helena Reenstierna valitti päiväkirjassaan, miten vähän hänelle jäi aikaa

40. Pehr Hilleström, "Ompeleva nainen." Yksityiskokoelma.

ompeluun kaikkien muiden askareiden jälkeen.⁴¹ Vaikuttaakin siltä, että vaikka vaativa brodeeraus kuului tyttöjen kasvatukseen, sille ei välttämättä ollut aikaa myöhemmin elämässä. Korkean aristokratian naisilla ja vanhoilla naisilla oli enemmän aikaa koruompeluun kuin kartanonrouvilla, joita työllistivät suuri talous ja perhe.

Brodeerauksessa saatettiin käyttää malleina tunnettujen taiteilijoiden teoksista tehtyjä graffikanlehtiä.⁴² Tällä tavalla tehdyt kirjontatyöt muistuttivat tauluja. Anna Lena Lindberg painottaa, että aikalaiset pitivätkin taitavia brodeeraajia taidemaalareiden veroisina taiteilijoina, eikä ompelua vielä 1700-luvun lopussa pidetty vähempiarvoisena feminiinisenä askareena, jolla ei ollut yhteyttä luovaan taiteeseen.⁴³

Ompeleminen oli kaikissa säädyissä ja kaikissa sosiaalisissa ryhmissä merkittävä osa naisten kollektiivista työskentelyä ja yhteistyötä sekä taitojen, osaamisen ja traditioiden eteenpäin välittämistä. Ompelutyö ei myöskään rajoittunut vain kotien seinien sisäpuolelle tai palveluspaikkaan, vaan naiset tekivät ompelutöitä myös vieraisilla ollessaan ja toisinaan, kauniilla säällä, myös ulkona.⁴⁴ Eliittien piirissä käsityöt olivat osa heteronormatiivista seurustelua, ja niin naiset kuin miehetkin tekivät käsitöitä.⁴⁵ Käsitöitä tehtäessä keskusteltiin tai kuunneltiin, kun joku luki ääneen. Käsityöt olivat myös olennainen osa hovin elämää ja arkea. Kuningattaret, prinsessat ja hovinaiset olivat kaikkialla Euroopassa taitavia brodeeraajia, ja yhdessä ompeleminen oli osa hovien sosiaalista maailmaa, mikä käy erityisen hyvin ilmi Hilleströmin hovin ja korkean aristokratian elämää kuvaavista maalauksista.⁴⁶

Myyntityö

Muotikauppias, nuori nainen, esittelee myyntiartikkeleitaan ostajalle Pehr Hilleströmin maalauksessa (Kuva 5.), yhdessä hänen useista samaa aihetta kuvanneista töistään.⁴⁷ Aihe oli hyvin suosittu, ja hovimaalari Hilleström tunsikin varmasti myös kuninkaallisiin kokoelmiin kuuluneen François Boucherin varhaisemman muo-

tikauppiasta kuvaavan maalauksen.⁴⁸ Muoti, siihen liittyneet uudet asusteet ja esineet sekä niiden tuotanto, kauppa ja kulutus tarjosivat 1700-luvun puolivälistä alkaen erityisesti naisille työ- ja ansaintamahdollisuuksia kaikkialla Euroopassa. Naiset suunnittelivat, ompelivat ja myivät uusia ylellisyystarvikkeita, jotka olivat monien – myös palvelijattarien ja myyjättärien – ulottuvilla edullisen hintansa vuoksi. Säätyläiset ja aristokratia shoppailivat kaupunkien puodeissa ja liikkeissä, mutta aivan yhtä yleistä oli, että kauppiat ja käsityöläiset saapuivat asiakkaidensa kotiin esittelemään myyntiartikkeleitaan, ottamaan mittoja ja tuomaan tilattuja tuotteita.⁴⁹

41. Märta Helena Reenstierna, *Årstadagboken. Journaler från åren 1793–1839*. Vol. I 1793–1812. Toim. Gunnar Broman. Generalstabens litografiska anstalts förlag 1946, passim; ks. myös Jessica Karlsson, ”God! Let me not waste a moment of This year”. An Intersectional Perspective on the Practises of Time-use in Gentry Women’s Household’s in Sweden 1793 to 1839. Maisterintutkielma. Uppsala universitet 2013, 27–29, <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A625790&dsid=8942> (22.1.2015).

42. Ks. esim. Pehr Hilleström, ”Ompelukehysten ääressä.” n. 1790. NM 2452. Nationalmuseum, Tukholma.

43. Anna Lena Lindberg, *Through the Needle’s Eye. Embroidered Pictures on the Threshold of Modernity. Eighteenth-Century Studies* 31 (1998), 503–510.

44. Päivämäärämerkintä 28.8.1800. *Jacobina Charlotta Munsterhjelm’s dagböcker 1799–1801*; Päivämäärämerkintä 7.6.1793. *Årstadagboken* I.

45. Ilmakunnas 2013, 172–176.

46. Esim. Pehr Hilleström, ”Lukutuokio Drottningholmin linnassa.” 1779. NMDrh 751. Nationalmuseum, Stockholm; Teosluettelo nro 354 ”Ett fruent: som syr tambour sôm, samt en Herre som läser, och 3 fruent. som vid ett bord sitter och syr och knyter.”

47. Pehr Hilleström, ”Muotikauppias.” n. 1785. NM 3382. Nationalmuseum, Tukholma; teosluettelo nro 487 ”Ett fruent: som vid ljus handlar granlät af en Qvinna.”

48. François Boucher, ”Muotikauppias.” 1746. NM 772. Nationalmuseum, Tukholma; Sirén 1932, 133–134.

49. Ks. Natacha Coquery, *Tenir boutique à Paris au XVIIIe siècle. Luxe et demi-luxe*. Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques 2011; Ilmakunnas 2011, 190–192, 223, 226; Vainio-Korhonen 1998, 89–109; ks. myös teosluettelo nro 151 ”Ett fruent som låter taga mått till skor. (Sign. 1776).”; teosluettelo nro 152 ”Ett d^o som låter skräddaren taga mått.”; Cederblom 1927, kuvat 20 ja 21.

Kuva 5. Pehr Hilleström, Muotikauppias. Öljy kankaalle, 79,5 x 65,5 cm. NM 3382. Valokuva Nationalmuseum. CC BY-SA.

Hilleströmin maalauksessa molemmat naiset, myyjä ja ostaja, muotikauppias ja luksuseseineiden kuluttaja, ovat muodikkaasti pukeutuneita. Kynttilä valaisee elegantin salonki-interiöörin, ja paljastaa, että olkihattu istuvan naisen kädessä on tulevan kesän asuste. Kauppiaan esittelemät sulat ja muut pikkuesineet, jotka mahtuivat helposti mukana kannettavaan askiin, olivat juuri sellaisia pieniä ylellisyyksiä, joilla vanhaakin asua saatettiin muodistaa. 1700-luvulla käytiin kiivasta julkista keskustelua turhana ja moraalittomana pidettyä ylellisyyttä vastaan. Kritiikki kohdistui pääasiassa (nais)kuluttajiin.⁵⁰ Harvoin, jos koskaan, kohteena olivat puoliluksustavaroiden tai ylellisyysesineiden myyjät.

Kaikenlainen pienimuotoinen kauppa ja kaupustelu kuuluivat 1700-luvun kaupungeissa naisille, sillä ne eivät olleet porvarillisia elinkeinoja, joiden harjoittamista ammattikuntalaitos sääтели tiukasti.⁵¹ Eri-ikäiset naiset kulkivat myymässä

paitsi muodikasta puoliluksusta, myös kaikenlaista muuta pikkutavaraa, leivonnaisia, hedelmiä, vihanneksia, kalaa ja polttopuita.⁵² Vuotuisjuhliin liittyneiden kukkien tai lehvien myynti oli pikkutyttöjen ja vanhusten työtä. Hilleströmin maalauksessa ”Ett fruntimmer värmer sin bakdel och en gumma kommer at sällja fastlagsris” (Kuva 6.) vanha nainen tulee myymään virpomisvitsoja säätyläiskotiin, jossa nuori nainen lämmittelee takan ääressä.⁵³ Hän on jättänyt lukemansa kirjan auki pöydälle, ja tuolilla on turkisreunusteinen viitta. Vanha nainen, joka hankkii ansioita kulkemalla talosta taloon myymässä varpuja, ei voi samanlaista lämpöä kuvitellaakaan. Myös maalauksessa ”Leivonnaistenmyyjä” myyjä on vanha nainen.⁵⁴

Hilleströmin teosluettelon perusteella 21 maalauksen aiheena on ostaminen ja myyminen. Suurimmassa osassa maalauksia myyjänä, varsinkin kaupungilla kori käsivarrellaan kulkevana kaupustelijana tai torilla kalanmyyjänä, on vanha nainen. Verrattuna tekstiilityöhön, jossa Hilleström kuvasi pääasiassa nuoria naisia, ero on merkittävä. Kuvatessaan vanhoja naisia kaupustelemassa Hilleström paljastaa näiden naisten todellisuudesta enemmän kuin laatukuva-maalauksessa yleisen rauhallisen tason. Köyhien ja marginaalissa eläneiden ihmisten mahdollisuudet elannon ansaitsemiseen olivat ankarat. Kontrasti muotikauppiaan ja kaupustelijan välillä on valtava.

Kaupungeissa naiset toimivat paitsi myyjinä ja kaupustelijoina myös kapakoitsijoina ja ravin-

50. Karin Hassan Jansson, *When Sweden Harboured Idlers. Gender and Luxury in Public Debates, c. 1760–1830*. Teoksessa Göran Rydén (toim.) *Sweden in the Eighteenth-Century World. Provincial Cosmopolitans*. Ashgate 2013.

51. Vainio-Korhonen 2002, 39–54.

52. Erik Lindberg & Sofia Ling, ’Spanska’ citroner till salu. Om kvinnors handlingsutrymme på fruktmarknaden i 1700-talets Stockholm. *Historisk Tidskrift* 134 (2014), 3–30; Vainio-Korhonen 2002, 43–47.

53. NMA.0052681. Nordiska museet; teosluettelo nro 970.

54. NMA.0040976. Nordiska museet.

Kuva 6. Pehr Hilleström, Vanha nainen myy virpomisvitsoja. Öljy kankaalle, 51 x 42 cm. NMA.0052681. Valokuva Nordiska museet. CC BY-NC-ND.

toloitsijoina. Heillä saattoi olla itsenäinen ja näkyvä asema elinkeinonharjoittajina Tukholman, Turun ja muiden suurien kaupunkien sadoissa krouveissa, kapakoissa ja ravintoloissa.⁵⁵ Näissä rooleissa Hilleström kuvasi naisia harvoin. Hille-

strömin teosluettelon perusteella on toisaalta mahdotonta tietää, mitä naiset tekivät maalauk-

55. Vainio-Korhonen 2002, 48–51.

sisä, jotka luettelon mukaan esittivät miehiä ja naisia krouvissa.⁵⁶

Erialainen myyntityö ja pienten tuotteiden valmistamisella ja myymisellä tai pienimuotoisella ravintoloitsijatoiminnalla itsensä elättäminen sekä lisäansioiden hankkiminen perheelle oli keskeinen naisten toimeentulonkeino varhaismodernin ajan kaupungeissa. Tämä osa naisten elämää näkyy Hilleströmin maalauksissa, joissa myyjinä ja kaupustelijoina toimivat eri-ikäiset ja erilaisessa sosiaalisessa asemassa olleet naiset.

Joutilaisuuden työ ja sukutyö

Joutilaisuuden, vapaa-ajan ja työn väliset rajat olivat varhaismodernilla ajalla yhtä liukuvat, päällekkäiset ja muuttuvat kuin yksityisen ja julkisen elämäpiirin erot tai yhtäläisyydet. Ansiotyötä tekevien naisten työn ja vapaa-ajan välinen ero on helpommin ja selvemmin nähtävissä kuin säätyläisnaisten, jotka eivät tehneet työtä elannon tai ansioiden vuoksi. Suuri osa naisten työstä oli kotitalouden töitä, joko palvelijattaren roolissa tai kotitaloudessa asuvan naisen roolissa. Joutilaisuuden hetket eivät erottuneet työstä yhtä selvästi kuin teollistuneessa maailmassa. Siellä tehtaanpöytä määritteli työ- ja vapaa-ajan eron, vaikkakaan ei naisten työn alkamista ja loppumista, sillä naispuolisten tehdastyöläisten työt jatkuivat lähes poikkeuksetta kotona taloustöiden muodossa. Varhaismodernilla ajalla joutilaisuus tai vapaa-aika limittyi työhön, olipa kyseessä piikojen tai muiden palvelijoiden työ tai säätyläisnaisten työ, joka paljolti oli kotitalouden johtamista ja hallinnoimista. Säätyläisnaisten työnteosta on kuitenkin erotettavissa kaksi kategoriaa, jotka eivät kuuluneet missään muodossa muiden sosiaalisten luokkien työhön, jossa keskeisenä oli ansioiden saaminen, olipa työn tekopaikka mikä tahansa. Nämä kaksi ”uudellaista” työn kategoriaa ovat joutilaisuuden työ ja sukutyö.

Joutilaisuuden työnä voi pitää aktiviteetteja, jotka varhaismodernin ajan aristokratian ja säätyläisten piirissä tähtäsivät elämäntavan ylläpi-

tämiseen ja kulttuuristen koodien mukaiseen ulkoiseen olemukseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Aateli ja varakas porvaristo loivat joutilaisuuden työn avulla vaikutelman keveästä, luonnollisesta ja vaivattomasta olemuksesta. Todellisuudessa aatelisen olemuksen rakentamiseen vaadittiin pitkäjänteistä harjoitusta, joka aloitettiin jo lapsena. Joutilaisuuden näennäisen helppouden taustalla oli siis tietoinen tapa rakentaa aatelin ja säätyläistön identiteettiä niin aineettoman kuin aineellisen kulttuurin avulla.⁵⁷ Ruotsissa aatelin itseymmärrykseen kuului ahkeruus ja työteliäisyys, vaikka työteko toimeentulon lähteenä ei ollut aatelisen ideologian mukaista vielä 1700-luvulla.⁵⁸ Itsensä kultivoiminen lukemalla, kuvataiteita ja musiikkia harrastamalla sekä pukeutumisen, esineiden ja kuluttamisen avulla olivat joutilaisuuden työtä, jossa säätyläisnaisten ”työpanos” oli merkittävä.

Hilleströmin vahvasti ranskalaisvaikutteisessa ja monia muita hänen töitään selvästi suuremmissa interiöörimaalauksessa (Kuva 7.) on keskeisenä aiheena joutilaisuuden työ ja aristokraattisen elämäntavan tietoinen rakentaminen. Ylellisen rokokoointeriöön keskeinen hahmo on silkkipukuun pukeutunut säätyläisnainen, joka kirja kädessään seuraa, kuinka kamarineito kaataa teetä. Maalauksessa on läsnä 1700-luvun ylellisyyteen kuuluneita esineitä ja aineettomia nautintoja: ohuista posliinikupeista tarjottu tee, pukujen värikkäät silkkikankaat ja hienostuneet pitsit, huonekalujen ja koriste-esineiden sirot muodot, kiinalainen ruokku konsolipöydällä.⁵⁹

56. Teosluettelo nro 986 ”2^{ne} karlar, och en qvinna på en krog.”; teosluettelo nro 987 ”1 d^e med 3 figurer.”; teosluettelo nro 988 ”1 d^e.”; ks. myös Fredrik Martinin kaiverrus Pehr Hilleströmin maalauksesta. NMG 1436/1892. Nationalmuseum, Tukholma.

57. Hellman 1999.

58. Ilmakunnas 2011, 186–188.

59. Vrt. Carolina Brown, Den vita lyxen. Spetsar i 1700-talets visuella och materiella kultur. Teoksessa Paula von Wachenfeldt & Klas Nyberg (toim.) *Det svenska begäret. Sekler av lyxkonsumtion*. Carlssons 2015, 95.

Kuva 7. Pehr Hilleström, Rouva istuu lukemassa ja kamarineito tuo teen, 1775. Öljy kankaalle, 52 x 65 cm. NM.0177655. Valokuva Nordiska museet. CC BY-NC-ND.

Esineet, joiden avulla aristokraattista elämäntapaa rakennettiin, olivat käsityöläisten suurta työmäärää vaatineita taidonnäytteitä. Esineet, huonekalut ja tekstiilit luovat maalaukseen tunnelman, jossa rouva voi keskittyä teehetkeen ja kirjan lukemiseen sekä joutilaisuuden työllä konstruoimaan etuoikeutettujen luokkien elämäntapaa.

Maalauksessa on läsnä muutakin työtä kuin joutilaisuuden työ ja muutakin ajankäyttöä kuin joutilas lukeminen ja teen nauttiminen. Oikealla oleva nyplästyyny sekä vain osittain näkyvä pieni ompelupöytä muistuttavat aatelisnaisten ahkeruudesta käsitöiden tekijöinä. Selin katsojaan olevan kamarineidon työ, teen tarjoileminen ja

rouvan palveleminen kuuluivat talouden töihin. Kuitenkin kamarineidon työtä voi pohtia myös joutilaisuuden työn käsitteen avulla: runsasluukuinen ja hierarkkisesti järjestynyt palveluskunta mahdollisti omalta osaltaan säädynmukaisen elämäntavan. Aristokraattinen elämäntapa oli mahdollinen vain, jos sitä rakennettiin sekä joutilaisuuden työn että palveluskunnan työn avulla.

Pehr Hilleströmin maalauksista 66:ssa aihe on joutilaisuuden työhön kuuluva. Tällaisia ovat yhtä lailla maalaukset, joissa naiset lukevat ja musisoivat, kuin maalaukset, joissa kamarineito auttaa rouvaa pukeutumisessa tai tuo tälle teetä. Kirjoittavien naisten työn olen tässä artikkelissa

sijoittanut sukutyöhön kuuluvaksi, vaikka sen voisi katsoa yhtä lailla kuuluvaksi joutilaisuuden työhön.

Sukutyöksi kutsutaan paljolti naisten vastuulla olevaa sosiaalisten suhteiden ylläpitoa sekä perheiden ja sukujen vähäosaisista, sairaita ja vanhuksista huolehtimista.⁶⁰ Tärkeä sukutyön väline oli kirjeet, joita kirjoittamalla naiset ylläpitivät laajoja sukuverkostoja. Lisäksi lahjojen valmistaminen ja antaminen sukuyhteyden ylläpitämiseksi oli sukutyötä. Myös miesten kirjeenvaihdosta osan voi nähdä kuuluvaksi sukutyön piiriin.⁶¹ Erityisesti erilaiset toivotukset, onnittelut ja yleisten kuulumisten kertominen kirjeessä olivat sukutyön keskeisiä ilmenemismuotoja. Uuden vuoden kirjeet, onnittelut häiden johdosta ja lasten syntymistä sekä surunvalitelut kuuluivat kaikki sukutyöhön.

Kaikki kirjeenvaihto ei ollut sukutyötä. 1700-luvun kulttuurissa kirjeillä oli keskeinen asema poliittisten ja taloudellisten kysymysten hoitamisessa, tiedonvälityksessä ja keskustelun kirjallisena muotona.⁶² Sukutyö muodostaa siis vain pienen osan kaikesta aikakauden kirjeenvaihdosta. Naisten näkökulmasta se kuitenkin on hyvin merkityksellistä, sillä suuri osa tavallisten säätyläisnaisten kirjeistä kirjoitettiin sukuyhteyksien vahvistamiseksi ja ylläpitämiseksi.

Pehr Hilleströmin teosluettelon maalauksista viidessä aiheena on kirjeiden kirjoittaminen ja kolmessatoista kirjeiden lukeminen. Teosluettelo mainitsee kolmen kirjeen olevan surukirjeitä, yhden rakkauskirje, lopuista kahdeksasta todetaan, että naiset joko lukevat tai pitävät kädesään kirjeitä. Yksi kirjeitä kuvannut teos löytyy Gerda Cederblomin plassiteoksesta, mutta ei Hilleströmin teosluettelosta.⁶³ Surukirjeiden aiheena on voinut yhtä hyvin olla sukulaisten kuin puolison, lapsen tai rakastetun kuolema. 1770-luvulle ajoittuva maalaus (Kuva 8.), jossa elegantisti pukeutunut nainen on nostanut kynän paperilta siron kirjoituspöydän ääressä, ei paljasta katsojalle mitä nainen kirjoittaa.⁶⁴ Hän

voi aivan yhtä hyvin olla kirjoittamassa rakkauskirjettä, kirjettä ystävättärelle, kirjettä osaksi oppinutta tai poliittista kirjeenvaihtoa, kertoakseen lasten syntymistä tai iäkkään sukulaistädin kuolemasta.

Joutilaisuuden työn ja sukutyön leikkauspisteessä oli myös naisten tehtävä lasten ensimmäisenä opettajana säätyläisperheissä. 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa niin pojat kuin tytötkin saivat ensiopetuksen kotona, yleisimmin juuri äidiltä. Äidin merkitys säätyläislasten ensimmäisenä opettajana näkyy kahdessa Pehr Hilleströmin maalauksessa.⁶⁵

Joutilaisuuden työn kuvittamisessa Hilleströmin maalaukset todentavat vanhaa sanontaa yhden kuvan kerrontavoimasta tuhanteen saanaan verrattuna. Kuvallinen aineisto ei kuitenkaan pysty kertomaan kaikkea, ja niinpä sukutyö, jota tehtiin kirjoittamisen, tekstin, kautta ja avulla, jää ylimalkaiseksi Hilleströmin laatukuvien kokonaisuudessa. Sinä missä hänen maalauksensa kuvaavat – suorastaan dokumentoivat – yläluokan naisten joutilaisuutta ja joutilaisuuden työtä (palvelusväen työstä puhumatta-kaan), täytyy naisten sukutyölle etsiä lähteitä muualta.

60. Esim. di Leonardo 1987; Sinardet & Mortelmans 2009; Vainio-Korhonen 2011.

61. Ilmakunnas 2013, 181–182.

62. Ks. esim. Clare Brant, *Eighteenth-Century Letters and British Culture*. Palgrave Macmillan 2006; Stina Hansson, *Svensk brevskrivning. Teori och tillämpning*. Göteborgs universitet 1988; Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Kirjeet ja historian tutkimus*. SKS 2011; Willemijn Ruberg, *Conventional correspondence. Epistolary culture of the Dutch elite, 1770–1850*. Brill 2011.

63. Cederblom 1929, kuva 24.

64. Teosluettelo nro 118 ”Ett fruent: vid sitt skrifbord”; Cederblom 1927, kuva 18.

65. ”En liten flicka undervisas i läsning av en kvinna.” NMA.0053195. Nordiska museet; Teosluettelo nro 161 ”Ett fruent: som sitter vid Thé bordet, bredvid står hennes dotter.”; Teosluettelo nro 907 ”Ett fruent: lärar en flicka at läsa.”

Kuva 8. Pehr Hilleström, Nuori nainen kirjoituspöydän ääressä, 1775. Öljy kankaalle, 38 x 29 cm. Julkaistu teoksessa Gerda Cederblom, Pehr Hilleström som kulturskildrare I. Nordiska Museet 1927.

Lopuksi

Pehr Hilleströmin maalauksissa naiset tekevät töitä ja toimittavat askareita, jotka olivat tyypillisiä

erityisesti varakkaissa porvaris-, säätyläis- ja aateliskodeissa. Samoissa maalauksissa (esim. Kuva 7.) näkyvät palveluskunnan työt kuten ruo-

kahuolto, pyykkihuolto ja talon rouvan palveleminen ja säätyläisnaisten työt kuten tekstiilityö, sukutyö ja joutilaisuuden työ.

Keittiöinteriööreissä näkyy naisten työn kollegiaalisuus, yhdessä tekeminen. Myös käsitöitä tehtiin yhdessä, vaikka Hilleström kuvasikin useammin yksin ompelevia tai kehrääviä naisia. Kuitenkin muutamat hänen maalauksensa, joissa naiset tarkastelevat ompelutöiden malleina olleita gravyyrejä, tai joissa hovinaiset ovat koontuneet suuremmissa seurueissa ompelutöiden ääreen, kertovat naisten kollektiivisesta työstä.⁶⁶ Ompeleminen oli mahdollista joko yksin tai yhdessä, ja yhdessä saatettiin tehdä joko omia käsitöitä tai yhtä yhteistä ompelusta, kuten vaikkapa morsiustäkkiä tai brodeerattuja silkkitaipetteja.

Hilleström oli ranskalaisten esikuviansa tavoin erityisen kiinnostunut maalaamaan interiöörejä ja tutkimaan niissä valon ja varjojen heijastuksia esineiden pinnalla. Niinpä myös naisten työt sijoittuvat hänen maalauksissaan pääasiassa sisätiloihin ja kotien piiriin. Poikkeuksen tästä muodostavat hoviaiheet, joihin kuuluu karuselleja ja muita juhlia ulkoilmassa sekä muutamia maalauksia, joissa piit ovat ulkona, ruokkimassa kanoja, kuuraamassa patoja purosissa tai kuljettamassa maitoa suurella kuparitonkalla.

Hilleströmin maalaukset ja niiden kuva-aiheet liittyvät kiinteästi myös taidemarkkinoiden kehittämiseen ja leviämiseen sekä porvariston yhteiskunnalliseen nousuun. Hänen maalauksensa aiheet olivat pienimuotoisia ja pienikokoisia, sopivia pienehköihin tiloihin suurten salien sijaan. Hilleströmin maalauksissaan kuvaamat naisten työt soveltuivat nousevan porvariston arvomaailmaan, ja Hilleströmiä onkin luonnehdittu juuri porvarillisten interiöörien ja porvarillisen taidemaun maalariksi.⁶⁷ Hänen maalauksissaan naiset ovat ahkeria, siistejä ja täsmällisiä piikoja, pyykkäreitä, keittäjättäriä sekä ompelevia, kutovia, soittavia, kirjoittavia ja lukevia naisia sekä lapsiaan opettavia äitejä. Nuoret sievät naiset pelkistetyissä ja tyyppitellyissä interiöö-

reissä soveltuivat porvarilliseen makuun ja kodin ihanteen nousuun. Tämä tulkinta tarvitsisi kuitenkin tuekseen lisää tutkimusta, sillä niin Osvald Sirénin kuin Gerda Cederblomin teoksissa olevien omistussuhteiden perusteella suuri osa Hilleströmin maalauksista oli vielä 1900-luvun alkupuolella aatelissukujen omistuksessa. Mikael Ahlundin mukaan Hilleström oli 1800-luvulla vähemmän arvostettu,⁶⁸ mikä antaisi olettaa, että hänen pienikokoiset teoksensa saivat olla kartanoiden ja kaupunkitalojen saleissa, förmaakeissa ja makuuhuoneissa, ilman että ne vaihtoivat omistajaa tai herättivät suuria tunteita. Tämä puolestaan viittaisi siihen, että Hilleström oli aivan yhtä suosittu, ellei suosituimpikin, vanhan aatelin kuin nousevan porvariston piirissä. Mutta tämä on toisen tutkimuksen aihe.

Pehr Hilleströmin maalauksia analysoimalla saa tietoa naisten töistä sekä heitä ympäröivästä aineellisesta kulttuurista ja tavaroiden maailmasta. Yhdistämällä kuvalliset lähteet erilaisiin tekstuaalisiin lähdeyhteyksiin voi historian tutkimus laajentaa tutkimusotettaan tekstuaalisten dokumenttien yli, ohia ja ulkopuolelle. Tässä olen tutkinut kuvallista maailmaa ja todellisuuden kuvallisia representaatioita 1770-luvulta 1810-luvulle, mutta samankaltainen lähestymistapa on sovellettavissa mihin tahansa aikakauden, yhtä lailla kuvallisiin kuin esineellisiin aineistoihin. Historioitsijoiden on myös nykyään ehkä aiempaa helpompi siirtyä tekstuaalisten lähteiden ulkopuolelle, sillä monien museoiden kokoelmat ovat avoimesti käytettävissä Internetissä. Tämän soisi lisäävän yhä edelleen myös historian tutkijoiden kiinnostusta kuvallisten ja esineellisten aineistojen käyttöön tutkimuksen primäärilähteenä tutkitun aiheen dekoratiivisen

66. Pehr Hilleström, ”Ompelukehyksen ääressä.” n. 1790. NM 2452. Nationalmuseum, Tukholma; ”Lukutuokio Drottningholmin linnassa.”

67. Ahlund 2014, 17, 20, 27, 51–52.

68. Ahlund 2014, 26. – *Nyt julkaistu Johanna Ilmakunnaksen artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*

kuvittamisen sijaan. Kiinnostavimmat tutkimustulokset syntyvät usein yhdistämällä rohkeasti erilaisia ja erityyppisiä aineistoja.

Abstract: Pehr Hilleström's paintings of Swedish women's work and daily lives, c. 1770–1810

Swedish artist Pehr Hilleström (1732–1816) painted over one thousand paintings during his career, hundreds of which depicted women and their daily occupations. In the second half of the eighteenth century, women worked both in the workplace and at home. The working women in Hilleström's small-scale genre paintings were not only servants, cooks, pedlars and seamstresses, but also gentlewomen supervising the daily household work of cooking and laundry or

writing letters and embroidering. Hilleström cautiously depicted women's work indoors in kitchens, laundries, drawing rooms and bedchambers. His paintings offer a rich resource on women's work in late-eighteenth-century and early-nineteenth-century Sweden. Hilleström's paintings are explored as visual sources alongside textual sources on women's occupations in order to offer a better understanding of women's work and historians' opportunities to examine different types of sources, both visual and textual. Numerous categories of work are analysed: household work, textual work, sales work, work of leisure and kin work.

Keywords: work, leisure, household, women's menial labour, visual sources, early modern art, Sweden, 18th century, 19th century